

Marita Karvinen, koulutusasiantuntija, Seta ry 17.4.21

Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus

Koulutuksen sisältö

- Perustietoa seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolesta
- Yhdenvertaisuudesta
- Sateenkaarevia identiteettejä
- Normatiivisia ajattelumalleja
- Sateenkaarisensitiivinen kohtaaminen

Sateenkaari-termi

- Sateenkaari viittaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin
- Esim. sateenkaarinuoret, -perheet ja -seniorit
- **Kattokäsite**, jolla vältetään eri identiteettien luettelointi, kuten hlbt, lhbtq tai hlbt*
- Voidaan käyttää myös adjektiivina: sateenkaareva henkilö
- Sateenkaarilippu on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöliikkeen tunnus

Seksuaalinen suuntautuminen

- Kertoo siitä, kehen ihminen ihastuu, rakastuu, tuntee emotionaalista ja/tai seksuaalista vetovoimaa
- Ei aina liity seksiin tai seksuaalisuuteen – ja jos liittyy, sitä ei voi ulkopuolinen tietää
- Kyseessä on **sosiaalinen identiteetti**, olemassa, vaikka henkilö ei olisi suhteessa tai harrastaisi seksiä
- Hahmottuu ja kirkastuu ihmisille eri aikoina
- Voi muuntua elämänkaaren aikana, mutta sitä ei voi muuttaa ulkoapäin

Sukupuolen määritelmä

- Sukupuoli ei ilmene genitaaleista tai kromosomeista
- Jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen on yksinkertaistus, joka ei pidä paikkaansa
- Hyvä määritelmä: ”Sukupuoli on erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista koostuva jatkumo.” (ETENE, 2016)
- Se myös juridinen määre

Lhbtiq?

Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus

Seksuaalinen suuntautuminen

Sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu ja kokemus

Seksuaalivähemmistöt

Sukupuolivähemmistöt

Heterot

- Lesbot
- Homot
- Biseksuaalit

Queer

- Transihmiset
  - Transvestiitit
  - Transsukupuoliset
  - Muunsukupuoliset
- Intersukupuoliset

Cisihmiset

Sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevat lapset

Sateenkaariperheet

Muita identiteettejä...

- Pan-, femme- ja androseksuaalisuus
- Aseksuaalisuuden kirjo

- Mies, nainen
- Transmies, transnainen
- Transmaskuliini, transfeminiini
- Transtaustainen
- Demipoika, demityttö
- Kaksisukupuolinen, sukupuoleton, **jne.**
- **Kaikkia eri identiteettinimikkeitä ei tarvitse osata ulkoa!**

Tärkeintä tietää...

- Sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista ei voi päätellä ulkonäöstä
- Jokaisella on oikeus:
  - ✓ Määritellä tai olla määrittämättä itsensä
  - ✓ Muuttaa määritelmää
  - ✓ Määritellä identiteetin sisältö
  - ✓ Olla ns. kaapissa tai ulkona – myös selektiivisesti
- Tärkeitä kysymyksiä:
  - mitä se sinulle merkitsee?
  - **mitä tarpeita siitä nousee?**

Yhdenvertaisuudesta

SUKUPUOLEN
MONINAISUUDEN
OSAAMISKESKUS

Samalla lailla vai yhdenvertaisesti kohtaminen?

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolait

- Tarkoituksena edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa
- **Yhdenvertaisuuslaki** kieltää syrjinnän mm. **seksuaalisen suuntautumisen ja perhesuhteiden** perusteella
- **Tasa-arvolaki** kieltää syrjinnän **sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun** perusteella. Koskee myös syrjintää, joka perustuu siihen, että henkilön fyysiset sukupuoliä määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen.
- Viranomaisilla, työnantajilla ja koulutuksen järjestäjillä on tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden **edistämismvelvoite**

Normatiivisuus

Normatiivisia ajattelumalleja

- Normit ovat kirjottamattomia sääntöjä, jotka pyrkivät säätelemään ihmisten olemuksia, käyttäytymistä, jne.
- **Sukupuolinormatiivisuus:** sukupuolia on vain kaksi, miehet ja naiset (binäärinormatiivisuus), ja ne ovat toistensa vastakohtina
- **Heteronormatiivisuus:** heterous on luonnollista, toivottua, luvallista ja näkyvä suuntautuminen
- **Kehonormatiivisuus:** kehon piirteet on sukupuolitettu, on naisten ja miesten kehoja, sukuelimet iso eron määrittäjä
- **Parisuhteenormatiivisuus:** kahden eri sukupuolta olevan pitkäikäinen, lailistettu suhde on tavoiteltavin
- **Sateenkaarinnormatiivisuus:** jokaisessa hlbtqi*-yhteisössä on normeja siitä, minkälainen tulisi olla ja ilmentää identiteettiään

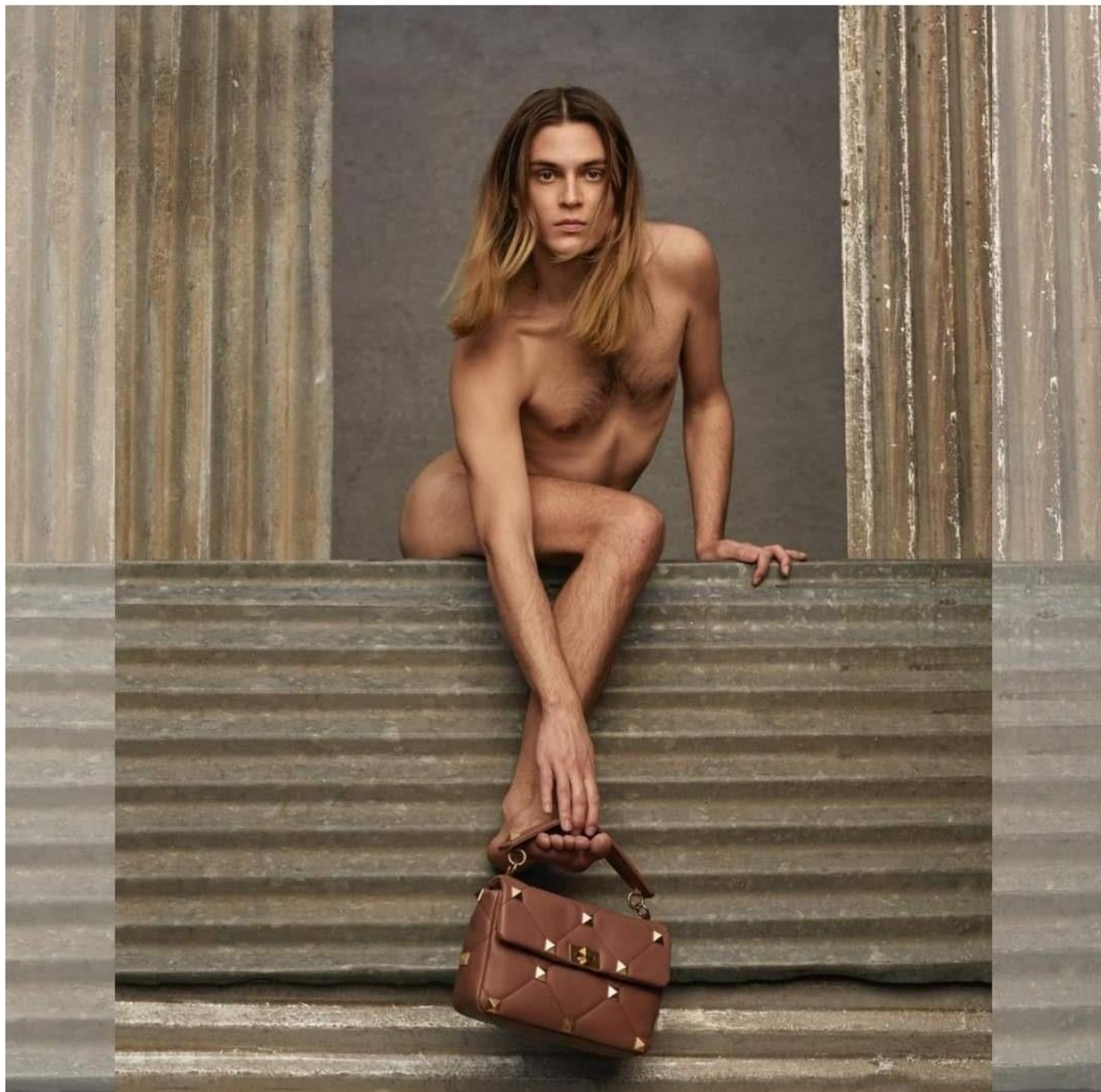
Normien tunnistaminen

- Normeja, normatiivista ajattelua ja kielenkäyttöä on **vaikea tunnistaa**, jos itse mahtuu muottiin → mihin muottiin sinä mahdut?
- Usein normit havaitaan vasta kun niitä rikotaan – tavoitteena tunnistaa ennalta
- Normit **rajoittavat, ahdistavat ja sulkevat ulos** – potentiaalisesti ihan kaikkia
- Toisaalta normit luovat toisille **turvallisuutta** → rikkominen voi aiheuttaa pelkoa; homo- ja transfobiaa, seksismiä
- Erityisesti miesten feminiinisyys on ”vaarallista”
- **Normit eivät ole muuttumattomia; niitä voi haastaa ja purkaa**

Normien rikkominen: sanktiot

- **Yksilöön kohdistuvat sanktiot:** asian huomioiminen, tuijottaminen, nauraminen, juoruilu, ulossulkeminen, kiusaaminen, syrjintä, henkinen ja fyysinen väkivalta
- **Yhteisölliset sanktiot** – esim. vitsailu, homottelu, huorittelu – tavoitteena ylläpitää normeja, koska ne luovat järjestystä ja turvallisuutta
- **Sanktiot yhteiskunnan tasolla:** syrjivät rakenteet ja oikeuksien evääminen: esim. sukupuolineutraalien vessojen puuttuminen, lomakkeiden nainen/mies -sukupuolivaihtoehdot, avioliitto vain eri sukupuolta oleville, translain hedelmättömyysvaatimus, intersukupuolista kehollisuutta omaavien genitaalialueen leikkaukset, jne.

Erityishaasteita?

- Homo-, bi- ja transfobia ja syrjintä → sisäistetty itsetsyrjintä → ali- tai ylisuoriutuminen
- Vähemmistöstressi – krooninen stressitila
- Kehodysforia
- Sosiaalinen dysforia
- Avoimuuskysymykset – ole luottamuksen arvoinen!
- Mikroaggressiot

Risteävät erot/Intersektionaalisuus

- Risteävät taustaerot kuvaavat, miten yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttavat sukupuolen ohella muutkin erot (esim. yhteiskuntaluokka, ikä, alkuperä, toimintakyky, seksuaalinen suuntautuminen)
- Useimmiten tarkasteltu syrjinnän näkökulmasta (moninkertainen, kumulatiivinen ja risteävä syrjintä) tai etuoikeusnäkökulmasta
- Syrjintä ja etuoikeudet palautuvat normeihin → **sateenkaareva identiteetti voi vapauttaa** muistakin normeista – katse kannattaa suunnata myös **voimaannuttaviin risteäviin eroihin**
- **Miten puramme stereotyyppioita?**

Vinkkejä kohtaamiseen

Sensitiivinen kohtaaminen1/3

- ”Minä kohtaan aina ihmisen – ihan sama, onko homo tai hetero” – tavoitteena yhdenvertaisuus, käytännössä tapahtuu ihmisen sivuuttaminen
- Sekä **ohittamisen** että **ylikorostamisen vaara**: ”transsukupuolinen varvas”
- Palveluiden käyttöä vältetään syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun pelon vuoksi – miten viestiä turvallisuudesta?
- Yhden tarinan vaara – tarpeet voivat olla hyvinkin yksilöllisiä
- Sateenkaareva asiakas ei voi toimia perusasioiden opettajana

Sensitiivinen kohtaaminen 2/3

- Anna asiakkaan määritellä itsensä sekä perhe- ja läheissuhteensa itse
- **Älä kyseenalaista niitä**
- Kutsu jokaista tämän itse toivomallaan nimellä: ”millä nimellä voin sinua kutsua?”
- Ruotsin- tai englanninkielisessä kommunikaatiossa **kysy pronominia**
- Jos asiakas kertoo sinulle sateenkaarevasta identiteetistään, älä oletta, että se tieto kuuluu kaikille – keskustele asiasta
- Puhuttele ja keskustele ilman oletuksia sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta: ”Onko poikaystäväsi täällä?” vs. ”Onko kumppanisi täällä?”

Sensitiivinen kohtaaminen 3/3

- Käytä vuorovaikutuksen **alussa sukupuolittamattomia sanoja**: lapsi, vanhempi, sisarus, puoliso, jne.
- Mukauta sitten kielenkäyttösi asiakkaan kielenkäytön mukaiseksi
- Madalla kynnystä kertomiselle:
  - ✓ sanoita moninaisuutta eri vaihtoehtoineen
  - ✓ laita esille sateenkaarisymboliikkaa
- Vältä siviilisäädystä kertovia sanoja (esim. rouva)
- Älä oletatietäväsi asiakkaan seksuaalisen suuntautumisen perusteella mitään hänen suhteistaan tai seksielämästään
- Älä jätä kysymättä "ikäviä" asioita, mitä kysyisit muilta samassa tilanteessa

Jos olet epävarma...

- **Käytä kattotermejä**, jos et ole varma muusta
- **Älä vetäydy vuorovaikutuksesta** terminologian virheiden pelossa – viestin hyvän- tai pahantahtoisuus näkyy muusta
- Voit pahoitella epävarmuuttasi, kertoa, että olet uuden äärellä, ja pyytää asiakasta oikaisemaan, jos teet virheen
- **Jos ”mokaat”**, maailma ei kaadu: pyydä anteeksi ja mene eteenpäin, älä jää selittelemään: ”it’s not about you”
- Älä jää odottamaan anteeksiantoa

Mitä piiloviestejä välitämme?

- Oletko tietoinen oheisviestinnästäsi? Onko sen viesti saman suuntainen kuin verbaalinen viestintäsi?
- Mikä meni pieleen?:
  - ✓ Tapahtumaan ovat tervetulleita kaikki naiset ja naiseksi itsensä kokevat.
  - ✓ Kaikilla on oikeus ilmaista seksuaalinen suuntautumisensa ja sukupuolensa haluamallaan tavalla, kunhan se tapahtuu toista vahingoittamatta.
  - ✓ On tärkeää edistää naisten, miesten ja sukupuolivähemmistöjen tasa-arvoa.
  - ✓ Erilaisuuden suvaitseminen on tärkeä ominaisuus ihmisessä.

Mikroaggressiot haasteena

- Pieniä, usein toistuvia sanallisia **hyökkäyksiä, loukkauksia ja mitätöintejä**, jotka eivät aina täytä syrjinnän kriteereitä
- Usein **hyväntahtoisia**: esim. ”Kerropas sinä, kun olet homo, minkä väriset verhot sopivat toimistoomme.”
- Puheessa usein **kaksoisviesti**: ”Olet tervetullut mukaan, vaikka olet muunsukupuolinen.”
- Myös eleitä ja tekoja (silmien pyörittelyä, paikan vaihtamista yms.)
- Kokemusten **toistuvuus vahingoittaa** - hyttysvertaus
- Vaikeita puuttua – joskus pattitilanne

Terminologian viilausta

- Suvaitsevaisuus vs. yhdenvertaisuus
- Erilaisuus vs. moninaisuus
- Vastakkainen sukupuoli vs. eri sukupuoli
- Lesbopari vs. naispari
- Homoperhe vs. sateenkaariperhe
- Transihminen ≠ transsukupuolinen ≠ transu
- Seksuaalinen suuntautuminen ≠ sukupuolinen suuntautuminen

Lopuksi

- Kun oletat, olet moninaisuus!
- Olet osaava vapaaehtoinen – anna sen näkyä
- Kaikkea ei tarvitse tietää ja osata, mutta valmius oppimiseen on kaiken perusta
- Inhimillisessä vuorovaikutuksessa sattuu mokia - ole armollinen itsellesi!
- Pienillä teoilla ja sanoilla on suuri vaikutus – toimi niin, että vaikutus on positiivinen!

Kiitokset!

Lisätietoa:

www.seta.fi

www.sukupuolenosaamiskeskus.fi

www.sateenkaariperheet.fi

marita.karvinen@seta.fi

SUKUPUOLEN
MONINAISUUDEN
OSAAMISKESKUS